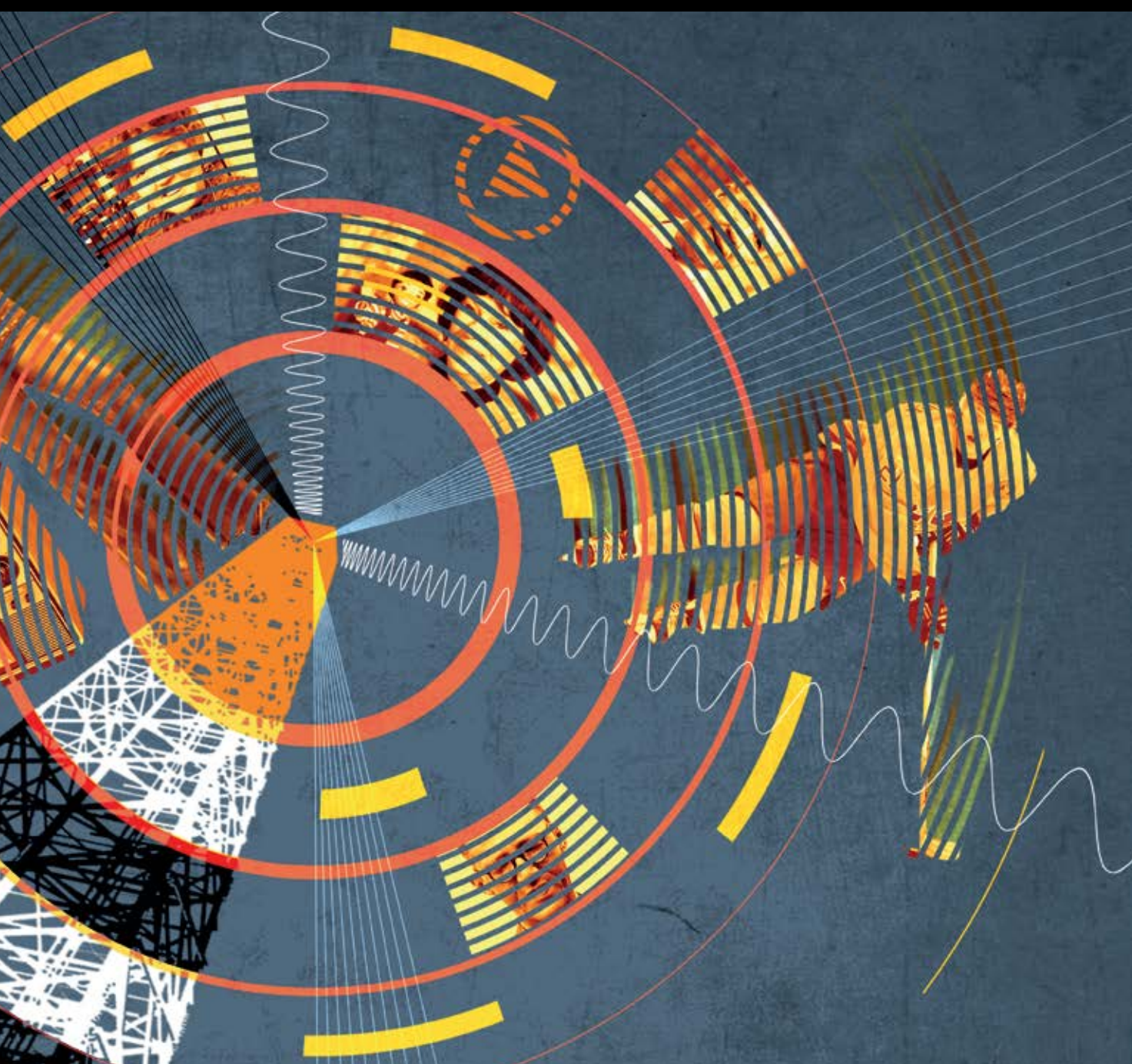


SKATTE- SNURR I ETERN

PUBLIC SERVICE SPENDERAR 50 MILJARDER
SKATTEKRONOR PÅ SEX ÅR UTAN TRANSPARENS



Ett skattefinansierat svenskt public service kan spendera omkring 50 miljarder skattekoronor de närmaste sex åren. Men brist på transparens och svag ägarstyrning gör att kritiken växer mot en mediebyråkrati som uppfattas slösa med skattepengar på att upprätthålla bilden om sin egen betydelse. En granskning från Riksrevisionen av de offentligt finansierade etermedierna rycker närmare.

Text: Mats Lundström Illustrationer: Erik Nylund

Inför EU-valet i maj i år direktsände 130 europeiska kanaler en politisk valdebatt där de europeiska partigruppernas toppkandidater möttes, men SVT sände inte debatten.

I stället visades den dagen efter och på sämsta tänkbara tid. Om det skrev mediedebattören Jan Scherman i tidningen Dagens Media i våras.

– När Mellon och Eurovision Song Contest avslutades så visar statistik som SVT tagit fram på förfrågan att musikunderhållningen slår det samlade utbudet om EU-valet räknat i timmar, konstaterar den tidigare vd:n för TV4 som även har en lång karriär inom public service-sfären.

Det kan tyckas vara en marginell sak, men tydliggör en avgörande problematik för public service när verksamheten nu är skattefinansierad. Problemets kärna är om svensk public service sysslar med publikfrieri på bekostnad av kravet på objektiv information som avtalet med staten förpliktar? Är program om bantande hundar eller dejtande präster verkligen public service?

Övergången vid årsskiftet, från licensavgift till skattefinansiering, skedde i det närmaste obemärkt. Sedan kom propositionen i juni där de tre programbolagen, SVT, SR och UR tilldelas drygt åtta miljarder skattekoroner per år till 2025.



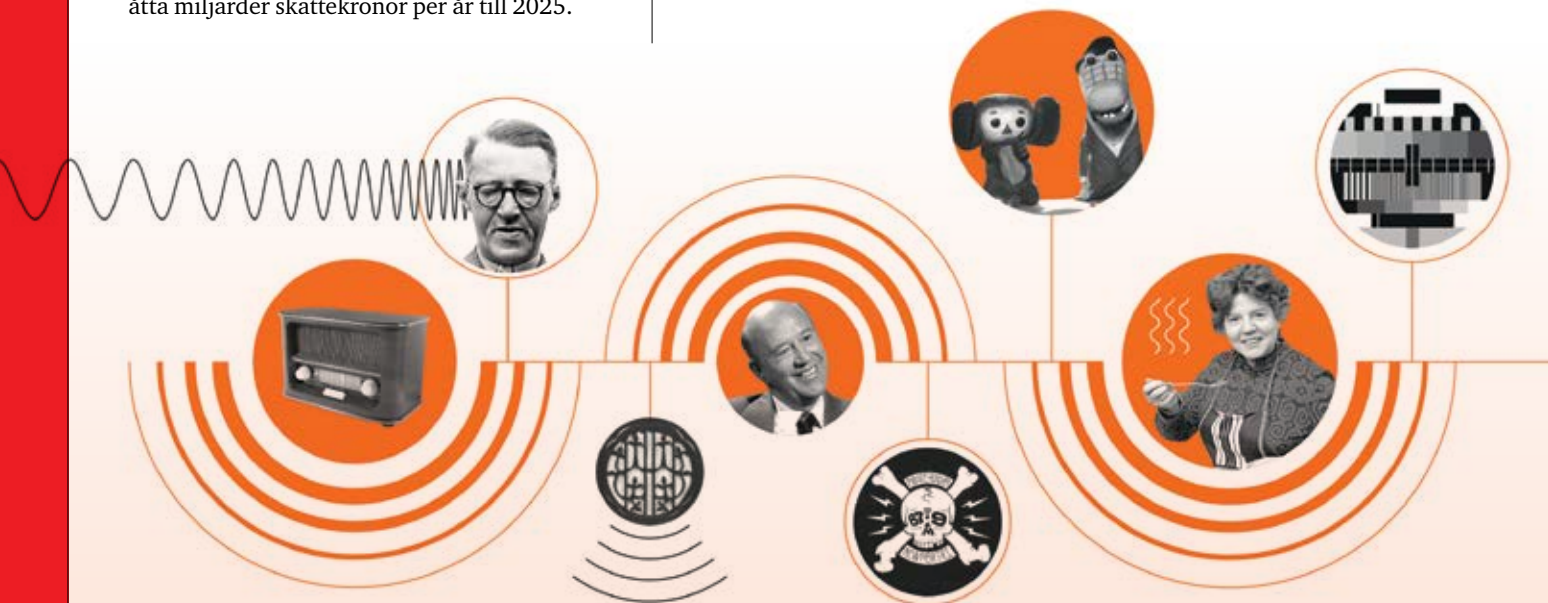
Jan Scherman

” Statistik som SVT tagit fram på förfrågan visar att musikunderhållningen slår det samlade utbudet om EU-valet räknat i timmar.

Public service allt oftare skattefinansierat

● 2009 var Island först ut med skattefinansiering bland de nordiska länderna, därefter Finland 2013. Sverige övergick till skattefinansiering i januari i år. I Danmark pågår en gradvis omläggning under 2019–2021, som avslutas med full skattefinansiering från 2022, medan det norska förslaget innebär skattefinansiering från 2020. Utformningen av skatterna skiljer sig delvis åt, men är oftast inkomstbaserat med ett tak. I Danmark sker finansieringen genom att det inkomstrelaterade grundavdraget reduceras.

Public Service ägarstruktur



SKATTEMEDLEN GÅR TILL en förvaltningsstiftelse som fungerar som en garant för ett publicistiskt oberoende och ska motverka politisk styrning. Den ansiktslösa stiftelsen pytsar sedan i sin tur ut pengar till programbolagen.

– Det finns problem med alla finansieringslösningar, men det är positivt att myndigheten Radiotjänst inte längre finns och att licensavgiften, apparatskatten, är borta, säger medieanalytikern Olle Lidbom.

De statliga utredningarna om samhällets roll på mediemarknaden har de senaste åren varit många. Där har uppmärksamats att förutsättningarna för public service har ändrats radikalt, men i den nya avtalsperioden kan de tre programbolagen, med endast kosmetiska förändringar, fortsätta som om inget har hänt.

– I de bakomliggande utredningarna finns en acceptabel analys av den revolutionärt föränderliga marknaden, men i propositionen finns ingen analys utom när det gäller apparatskatten. I stället fortsätter staten att dela ut pengar i

Så betalas skatten

● Public service-skatten är maximalt 1 347 kronor per person och år med början 2019. Tjänar man mindre än 134 724 kronor betalas en procent av inkomsten.

Alla andra, det vill säga en absolut majoritet, betalar maxbelopp.

För ett hushåll med två normalinkomster och barn utan inkomst blir skatten 2 694 kronor mot 2 400 året innan med licensavgiften.

Hushåll med fler inkomster än två är de stora förlorarna. Ett hushåll med två vuxna och två hemmavarande barn över 18 år som tjänar mer än 134 724 kronor betalar hela 5 388 kronor i public service-skatt.



Olle Lidbom

” Det är positivt att myndigheten Radiotjänst inte längre finns och att licensavgiften, apparatskatten är borta.



ackordstempo, men är det verkligen rätt saker som samhället gör för att säkerställa en kvalitativ medieverksamhet, undrar Jan Scherman och menar att det krävs en tydligare definition av det samhälleliga uppdraget.

Utsikterna för en genomgripande reform är dock enligt Scherman ”extremt dåliga”:

Frihet under ansvar ledord i propositionen

● I juni presenterades regeringens politik för de offentligt finansierade medierna (SVT, SR och UR) de kommande sex åren med början 2020. Trots att minst tre statliga utredningar har tittat på public service utmaningar i en radikalt annorlunda mediavärld får programbolagen fortsatt obrutet förtroende att hantera drygt åtta miljarder kronor per år plus två procent årlig ökning.

För att inte public service helt ska konkurrera ut kommersiella medier införs smärre begränsningar:

→ Sociala medier ska användas med försiktighet. Skattemedel får inte gå till att köpa marknadsföringskampanjer av de amerikanska jättarna på området.

→ De kommersiella mediernas konkurrensförutsättningar ska värnas, eventuellt via samarbeten med lokala medieföretag. Oklart hur än så länge.

→ Bolagen får knappt 200 miljoner kronor extra från de medel som tidigare gick till driften av nu skrotade Radiotjänst i Kiruna. Miljonerna öronmärks till kommuner där det saknas lokal bevakning. Programbolagen bestämmer hur den lokala bevakningen ska organiseras.

→ Fokus ska vara ljud och rörlig bild. Text får bara vara kompletterande vilket ska stoppa public service från att plocka nyheter bakom tidningarnas betalväggar.

→ Fortsatta krav på att förmedla nyheter och kultur på minoritetsspråk samt teckenspråk.



– Saker förändras i allt snabbare tidscykler och politiken måste vara mer flexibel. I det sammanhanget behöver public service, vad det är och vad det bör vara, definieras bättre. Jag tycker att public service behövs, för de kommersiellt finansierade medierna har svårt att upprätthålla en samhällsgranskande journalistik i alla delar av landet där drygt 35 kommuner saknar lokalbevakning.

VARFÖR KOMMERSIELLA MEDIER har svårt att täcka hela landet kan dock ha andra orsaker. Det menar styrelseproffset Cecilia Stegö Chilò som, efter en kort sejour som kulturminister i Fredrik Reinfeldts första regering, har fortsatt att granska de offentligt finansierade medierna.

– Politiken frågar varför det inte finns fler initiativ på mediemarknaden och ger samtidigt public service drygt åtta miljarder årligen. Svaret är att det inte är möjligt att ha en så stor aktör på mediemarknaden utan att man får undanträngningseffekter, säger hon.

Cecilia Stegö Chilò nämner att den senaste statliga medieutredningen pekar på risken för att auktoritära krafter inom politiken vill styra public service och att Sverige kan få en utveckling som i Ungern eller Polen.

Polen och Ungern – varnande exempel?

● Efter partiet Fidesz valsegrar 2010 och 2015 har den ungerska mediepolitiken förändrats genom ändringar i grundlagen och nya medielagar som styr public service verksamhet. En liknande utveckling finns i Polen där regeringspartiet Lag och rättvisa genomfört en ökad politisering av institutioner, däribland public service.



Cecilia Stegö Chilò

” Bristen på mångfald bland medierna är beklaglig, men den beror bland annat på public service dominans.

– Mångfald är den enda garantin mot auktoritär opinionsbildning. Bristen på mångfald bland medierna är beklaglig, men den beror bland annat på public service dominans, säger hon.

IDÉN OM PUBLIC SERVICE grodde under efterkrigstiden och växte ymnigt i alla västerländska demokratier, med undantag av USA. Det skedde inte bara för att kontrollera tekniken utan lika mycket för att det var en mycket effektiv informationsbärrare. Det var bara staten som hade regulatoriska muskler att sända nationellt.

Public service hade och har en viktig roll att spela i demokratier eftersom det kan uppstå krisituationer då befolkningen behöver information. Det som är oklart är formerna för hur de offentligt finansierade medierna ska verka.

I dag har teknikutvecklingen sprungit ifrån den ursprungliga tanken fullständigt. Satellit-tv, bredband och digitalisering med nya aktörer har krossat etermediemonopolet. Modellen för att sända har helt förändrats, men i propositionen saknas en konsekvensanalys av vad det innebär.

Hockey-VM – en dyr historia

● Tv-rättigheterna för att visa stora sportevent hanteras i dag av agenter och rättighetsbolag vilket gjort att priserna accelererat till astronomiska nivåer. I ett försök att hänga med i utvecklingen förköpte SVT sig hösten 2014 när bolaget bärgade rättigheterna till hockey-VM 2018–2023. Köpet hölls dessutom hemligt till i juli 2015. Enligt Dagens industris sportkrönikör, Olof Lundh, betalade SVT närmare 150 miljoner kronor om året eller totalt nästan en miljard kronor, jämfört med att TV4 2012 betalade 450 miljoner för rätten till att visa hockey-VM lika många år. Redan innan SVT börjat sända tvingades bolaget 2017 till en uppgörelse med MTG (nuvarande Nent) om att dela på kostnaderna för hockey-VM.



Det är exempelvis inte alls omöjligt att det traditionella marknätet snart är borta vilket gör att public service tvingas konkurrera på de digitala plattformarna, med piggare och extremt penningstarka globala aktörer – en kamp omöjlig att vinna.

– De fundamentala grunderna för public service är inte längre relevanta. Dessutom har genomslagskraften sjunkit. Det konstiga är att propositionen inte alls tar höjd för det utan låter programbolagens ledningar fortsätta som vanligt, menar Jan Scherman.

KRITIK MOT PUBLIC SERVICE är inte ett nytt fenomen. När TV2 kom på 1970-talet stormade det rejält om vänstervridningen. Och i slutet av 1980-talet gjorde tidningen Veckans Affärer en granskning av SVT som visade på dålig kostnads-kontroll, osäkerhet gällande inriktningen och otydlig ägarbild.

– På min tid som vd för TV4 (2001–2011, reds anm.) var vi tre, fyra gånger effektivare i jämförbara programområden. Fortfarande finns en stor besparingspotential som man inte tar i när det gäller samordning, kommenterar Jan Scherman.

Den nuvarande bolagsstrukturen är otidsenlig och dyr, anser Cecilia Stegö Chilò:

– Den innebär många dubbleringar av verksamheter, både i det redaktionella arbetet och när det gäller tekniken.

Det råder en bred enighet bland dem som bevakar mediemarknaden om att SVT, SR och UR borde gå ihop.

– Det är uppseendeväckande att man från politiskt håll inte inser att programbolagen borde slås samman. En uppdelning baserad på teknik är en gammaldags syn på uppdraget, kommenterar Olle Lidbom.

” De fundamentala grunderna för public service är inte längre relevanta.

Jan Scherman menar att en rationalisering och ett bättre fokus skulle frigöra stora resurser för att stärka den redaktionella bevakningen.

Borde public service släppa underhållning, drama och sport för att fokusera på det som brukar kallas kärnan, det vill säga nyhetsbevakningen och redaktionella granskningar?

– Det är i vilket fall vansinne att fullständigt underminera verksamheten genom att köpa rättigheterna till hockey-VM så som skedde för några år sedan. Frigjorda resurser kan användas till fler utlandskorrespondenter och även till att utveckla ett lokalt baserat korrespondentnät i Sverige. Det skulle också ge mer till drama och kultur samt ett större ansvar för regional sport, den som riksidrottsförbundet representerar, säger Jan Scherman.

Cecilia Stegö Chilò går längre och vill se ett smalare och mer koncentrerat public service.

– Det finns behov av ett gemensamt offentligt rum som backar upp våra demokratiska strukturer, språket och kulturen. Mellan en till två miljarder kronor borde räcka väl för att kunna göra högkvalitativ journalistik och exempelvis sända från våra större kulturscener.



Anslagen krymper i omvärlden

● I Finland och Norge diskuteras anslagsminskningar, men det är i Danmark som de största förändringarna har genomförts. Där har folketingset antagit en minskning av anslagen på 20 procent över fem år. Dessutom har man experimenterat med driftsformer. 2010 startade radiokanalen 24-7 som drivs med anslag utan att vara public service. Kanalen har haft stor framgång även om framtiden för närvarande är osäker. I de flesta europeiska länder är blandfinansiering i olika omfattning vanligare. Reklam är huvudsaklig intäktskälla för public service i Polen och Malta.



SKATTEFINANSIERINGEN FÖRPLIKTAR på ett annat sätt än via licensavgiften. Frågan dekommande åren blir om de offentliga medierna har förstått det.

Det är inte mycket som tyder på det. På DN Debatt i somras skrev SVT:s programdirektörer, Jan Helin och Lena Glaser, att debatten ”blottar från vissa håll en djupt liggande okunskap om oberoende medias roll i en demokrati och hur själva oberoendet konstrueras”.

– Ledningen gör en provocerande tolkning av uppdraget som jag undrar om skattebetalarna tycker är relevant. I stället för att ha en ödmjukare inställning har Vi-vet-bäst-attityden och det sätt som public service agerar offentligt provocerat fram en skarp politisk kritik. Risken är att verkligheten pressar public service allt hårdare så att det till slut blir ett krisläge som hotar hela verksamheten, säger Jan Scherman.

Samtidigt finns det en politisk beröringsskräck som har att göra med det publicistiska oberoendet. Det gör ägarstyrningen oklar. Dessutom tycks programbolagen utnyttja oberoendet som argument för att undvika finansiell insyn i bolagen.

Extern granskning av BBC

● Brittiska BBC har alltid varit svensk public service förebild, men BBC har drabbats av många skandaler som skamfilat det goda ryktet. BBC betalas fortfarande via licens, men intressantast är den externa granskningen av bolaget. Under Tony Blairs tid som premiärminister gjordes styrningen av BBC om med ökad transparens vid tillsättande av styrelseledamöter och höjda krav på kompetens. Inom ramen för extrastyrelsen BBC Trust gjordes både verksamhetsledningen och styrelsen ansvariga för efterlevnaden av avtalen med staten, kvalitetsutvecklingen och relationen till publiken. På senare år har systemet gjorts om igen genom att granskningen sköts av myndigheten Ofcom.

” Risken är att verkligen pressar public service allt hårdare så att det till slut blir ett krisläge som hotar hela verksamheten.

Ett problem är också att det inte finns någon vettig extern granskning av svensk public service.

– Det finns gråzoner där det är svårt att diskutera public service, men varför inte börja med en förstärkt extern granskning av verksamheten så som skett på BBC i Storbritannien. Det är en ren och enkel åtgärd, menar Olle Lidbom.

DET RÅDER ÄVEN ENIGHET bland bedömare om att det är sista gången som de statliga finansierade medierna får ett så fritt mandat att spendera skattemedel. Redan 2025 är nästa avtalsperiod slut och beslut om förändringar bör tas i god tid före det året. Bara ökad transparens via förstärkt extern granskning kan ge public service ett mer självklart berättigande.

– Det finns legitima skäl att titta närmare på verksamhetens kvalitet och inte minst effektivitet. Ledningen borde inte heller kunna ignorera frågan om varför stora grupper flyr public service eller varför borgerliga väljare i allt högre grad misstror public service, säger Cecilia Stegö Child.

Med så många indikationer på organisatoriska brister, ineffektivitet och försämrad räckvidd är frågan om inte de statligt finansierade medierna borde vara föremål för Riksrevisionens intresse. Eventuellt ligger också en granskning närmare i och med övergång till skattefinansiering.

– Finansieringsformen för public service är inget hinder för Riksrevisionen. Finns det tecken på ineffektivitet eller låg produktivitet kan vi starta en granskning, säger Robert Travis, chef för effektivitetsrevisionens enhet 1 som har ansvar för granskning av konstitutions-, justitie-, försvars- och kulturutskottets frågor och tillhörande utgiftsområden.

Riksrevisionens granskningsplaner presenteras för riksdagen en gång om året, nästa gång i slutet av oktober. ■





NY RAPPORT VISAR POLITISK SLAGSIDA

Frågan om public service opartiskhet har fått många törnar. En genomgång av fällningarna i Granskningsnämnden gjord av Näringslivets medieinstitut visar på en slagsida på den politiska skalan GAL-TAN. Nu planerar medieinstitutet en större genomgång av anmälningarna.

Den politiska vänster-höger-skalan kompletteras ibland av den statsvetenskapliga skalan GAL-TAN som är ett mer avancerat sätt att placera in politiska åsikter när den traditionella skalan inte räcker till.

Om åsikter kring ekonomisk fördelningsspolitik, synen på skatter, arbetsrätt och klass avgör var på höger-vänster-skalan du finns så skiljer GAL-TAN i stället på värderingar som grön, alternativ och frihetligt libertär (GAL) mot traditionell, auktoritär och nationalistisk (TAN).

Carl-Vincent Reimers vid Närings-

livets Medieinstitut har kartlagt de 50 senaste fällningarna hos SVT och SR Granskningsnämnden. 16 av dem rörde politik och de journalistiska vinklingarna visar att det finns en slagsida för GAL, det vill säga som i den traditionella skalan skulle kunna betecknas som

vänster.

– Resultatet var tydligt. I tolv av fallen kan man se en uppenbar vinkling åt GAL medan ingen var partisk åt TAN-hållet. Det är en indikator på att det finns problem med opartiskhet, säger

Carl-Vincent Reimers.



Carl-Vincent Reimers

ÄMNENA FÖR FÄLLNINGARNA med politisk vinkling handlar oftast om invandringsfrågan samt synen på Sverigedemokraterna.

Efter att det har framkommit kritik om det begränsade antalet fällningar planerar Carl-Vincent Reimers nu att gå vidare och med samma metod undersöka även de politiska anmälningar som blev kritiserade, men friade i Granskningsnämnden. ■

